

UDK 27-175-22-312.47-587.5-57(469)

Primljeno: 9. 1. 2018.

Prihvaćeno: 26. 6. 2018.

Pregledni članak

KRŠĆANSKA ESHATOLOGIJA, PRIVATNE OBJAVE I ESHATOLOŠKI SADRŽAJ FATIMSKIH PORUKA (UKAZANJA)

Ivan KARLIĆ

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb

vanikar010@gmail.com

Sažetak

U opširnom uvodnom te u prvom dijelu priloga autor sažeto iznosi suvremeni katolički nauk o »posljednjim stvarima«, tj. o eshatologiji, te o *privatnim* i *javnim* objavama, kako bi se bolje moglo shvatiti fatimska događanja i poruke u suvremenom kontekstu današnjeg svijeta. Autor misli da *privatne* objave (one priznate od Crkve) mogu biti velika pomoć u vjeri. U taj kontekst treba staviti i fatimska viđenja i poruke, okolnosti, činjenice i sadržaje, koji se isprepliću s poviješću XX. stoljeća.

U središnjem se dijelu govori o samim fatimskim događanjima 1917. godine, tj. o neobičnim viđenjima troje djece koja su vidjela »Gospođu u bijelom«. Budući da je govor o fatimskim ukazanjima koja su imala djeca Lucija, Franjo i Jacinta 13. svibnja 1917. poznat, ovdje se samo ukratko podsjeća na taj događaj. Malim su vidiocima tijekom šest razgovora s Gospom otkrivene i tri »tajne« (viđenja), od kojih je posebno zanimanje i najviše rasprava izazvala, i još izaziva, ona treća. Autor donosi prijevod sadržaja svih triju fatimskih viđenja (»tajni«), a potom iznosi kršćansko razumijevanje i tumačenje eshatološkog stanja koje nazivamo *pakao*, jer je upravo to, kako autor misli, središnja poruka i sadržaj fatimskih eshatoloških viđenja.

U završnom dijelu priloga autor donosi nekoliko današnjih tumačenja i shvaćanja fatimskih događaja, shvaćenih kao »proročki događaji«, s naglaskom na promišljanja i napise nekoliko, po njegovu mišljenju, vrijednih sadržaja koji mogu obogatiti i pripomoći u razumijevanju onoga što se zbilo u Fatimi. Zaključuje da su duhovna tumačenja fatimskih objava i dalje otvorena, odnosno da je fatimska poruka uvijek i neprestano aktualna te da je iz Fatime upućen »ozbiljan signal«, koji se suprotstavlja široko vladajućoj nepromišljenosti i indiferentizmu, a poziv je na ozbiljnost života i povijesti, na odgovornost, pa i na opasnosti koje prijete čovječanstvu.

Ključne riječi: eshatologija, privatne objave, fatimska ukazanja, fatimske »tajne«.

Umjesto uvoda

Uvodno promišljanje posvećujemo suvremenom katoličkom nauku o »posljednjim stvarima«, tj. o eshatologiji, jer to smatramo važnim za bolje shvaćanje fatimskih događanja, odnosno poruka.

Izraz *eshatologija* obično se prevodi kao *naučavanje o »posljednjim stvarima«* (grč. *ta eshata* = *posljednje stvari*; *logos* = *govor, rasprava*; lat. *de novissimis*). Iz toga se vidi da je riječ o teološkom traktatu koji proučava *posljednje stvari*, tj. stvari koje dolaze nakon čovjekova zemaljskog života, odnosno nakon same povijesti svijeta i čovječanstva. Stoga se običava reći kako se eshatologija bavi *teologijom onostranosti*.¹

Skolastički teološki manuali obično razlikuju »posljednje stvari« koje se odnose na pojedinu osobu (smrt i sud, čistilište, nebo-raj, pakao) od »posljednjih stvari« koje se odnose na svekoliku ljudsku i svjetsku povijest (Kristov povratak, uskrsnuće mrtvih, kraj svijeta, sveopći sud). Prve se nazivaju *individualna (osobna) eshatologija*, druge *opća eshatologija*. *Posljednje stvari* stoljećima su predstavljane kao događaji ili stanja *na kraju* (kraj života pojedine osobe i kraj svekolike povijesti) te su i stavljane na posljednje mjesto (*na kraj*) dogmatskoga teološkog razmišljanja.

Osim naziva *eshatologija*, u teologiji su poznati i drugi nazivi: *De statu vitae futurae* (XVI. stoljeće), *De Deo consummatore* (usp. Hebr 12,2) i *De novissimis*

¹ Literatura o eshatologiji je uistinu obilna; ovdje navodimo tek neke naslove kojima smo se više služili: Hans Urs von BALTHASAR, *Eschatologie*, u: Johannes FEINER – Josef TRÜTSCH – Franz BÖCKLE (ur.), *Fragen der Theologie heute*, Einsiedeln, 1957., 403–421; Karl RAHNER, *Teološki principi hermeneutike eshatoloških iskaza*, u: Karl RAHNER, *Teološki spisi*. Izbor, Zagreb, 2008., 469–497 (originalno izdanje je iz 1960.); Herbert VORGRIMLER, *Hoffnung auf Vollendung. Aufriss der Eschatologie*, Freiburg, ²1984.; Gisbert GRESHAKE – Gerhard LOHFINK, *Naherwartung – Auferstehung – Unsterblichkeit. Untersuchungen zur christlichen Eschatologie*, Freiburg, ³1986.; Josef IMBACH, *Himmels Glaube und Höllenangst? Was wissen wir vom Leben nach dem Tod?*, München, 1987.; Josef PFÄMMATER – Eduard CHRISTEN (ur.), *Hoffnung über den Tod hinaus. Antworten auf die Fragen der Eschatologie*, Zürich, 1990.; Josef RATZINGER – Johann AUER, *Eschatologie – Tod und Ewiges Leben*, Regensburg, ⁴1990.; Franz-Josef NOCKE, *Eschatologie*, Düsseldorf, ⁵1991.; Ladislav NEMET, *Eshatologija i pojam reinkarnacije u katoličkoj teologiji XX. stoljeća*, u: Mijo NIKIĆ (ur.), *Reinkarnacija ili uskrsnuće*, Zagreb, 1998., 198–212; Romano GUARDINI, *Posljednje stvari*, Zagreb, 2002.; Ladislav NEMET, *Kršćanska eshatologija*, Zagreb, 2002.; Anton TAMARUT, *Katolička eshatologija u svjetlu postmoderne*, u: *Bogoslovska smotra*, 73 (2003.) 1, 101–121; Hans Urs von BALTHASAR, *Eschatologie in unserer Zeit. Die letzten Dinge des Menschen und das Christentum*, Einsiedeln, 2005.; Hans Urs von BALTHASAR, *Lineamenti dell'escatologia*, u: Hans Urs von BALTHASAR, *Verbum Caro. Saggi teologici*, I, Milano – Brescia, 2005., 259–280; Dies irae, dies illa, u: *Communio* 36 (2010.) 108, 50–60; Niko IKIĆ, *Kompendij katoličke pneumatologije, mariologije i eshatologije*, Sarajevo, 2011., 179–290; Renzo LAVATORI, *Gospodin će doći u slavi. Eshatologija u svjetlu Drugoga vatikanskog koncila*, Zagreb, 2011.; BENEDIKT XVI./Joseph RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, Split, 2016.

(XIX. stoljeće), a naziv *eshatologija* javlja se početkom XIX. stoljeća, najprije u protestantskom teološkom okružju, a kasnije i u katoličkom. U početku taj je naziv želio biti samo kratka oznaka koja bi u jednoj riječi uključivala sve ono što je označavano nazivom »traktat o posljednjim stvarima«. No, vrlo brzo je taj novi naziv bio obogaćen jednom nijansom subjektivnosti. Više nego traktat o *posljednjim stvarima*, započeo je iznositi mišljenje nekoga o posljednjim stvarima. Tako, prema definiciji Georga Hoffmana, eshatologija nije nauk o posljednjim stvarima, nego nauk o odnosu vjere prema posljednjim stvarima.²

Odlučan preokret u značenju pojma *eshatologija* donio je pokret u protestantskoj teologiji poznat pod imenom »egzistencijalna eshatologija«, čiji su glavni predstavnici Rudolf Bultmann i Dietrich Bonhoeffer, te reakcija post-bultmanovaca na taj pokret »na čelu s W. Pannenbergom i J. Moltmannom«.³

Nije pretjerano ako se kaže da se eshatologija, koja je stoljećima mirno živjela na posljednjem mjestu u teologiji, u posljednje vrijeme nalazi u središtu teološkog razmišljanja našeg vremena. Naime, novo zanimanje za budućnost čovječanstva i svijeta te novi interes za čovjekovu smrt potiču da se na nov način promišljaju i eshatološki sadržaji. Ipak, eshatološka poruka i eshatološki govor nerijetko ostaju čudni, strani današnjem čovjeku. To ne bi trebalo začuditi jer eshatološki je govor doživljavao mnoge promjene i kontraste koji su iznjedrili razna pitanja. Primjerice: Kako shvatiti kontrast između paleokršćanskog *Maranatha* i srednjovjekovnog *Dies irae*? Prvo radosna nada zbog skoroga Kristova slavnog povratka, nada koja je u *Didaché* osnažena zazivom: »Neka dođe milost, neka prođe ovaj svijet!« Drugo strah od suda koji gleda kraj, smak svijeta pod znakom užasa, pod znakom opasnosti za spasenje duše. Stoga je moto pučkog propovijedanja u XIX. i XX. stoljeću: »Spasi dušu svoju!«, moto koji otkriva, s jedne strane, individualizaciju kršćanstva a, s druge strane, govori o gubitku onoga što je u prošlosti bilo sržno i temeljno za eshatologiju i za svekoliku kršćansku poruku: zajednička nada u (skoro) *spasenje* svijeta. Osim toga, proces sekularizacije zahvaćao je tijekom stoljeća i kršćansku eshatologiju te je kršćanska nada na neki način transformirana tek u nekakvu vjeru u (ovo)zemaljski napredak. Ono specifično kršćansko čini se kao da je ograničeno samo na dušu, na duhovno (na duhovnu sferu), posljedica čega je nastanak prizvuka irealnoga (nestvarnoga).

Nasuprot raznim izazovima s kojima se susreće kršćanska vjera i nada (npr. suvremena kritika religije, pitanje budućnosti čovječanstva, novo zanimanje

² Usp. Georg HOFFMAN, *Das Problem der letzten Dinge in der neueren evangelischen Theologie*, Göttingen, 1929., 93.

³ Detaljnije o tome vidi u: Candido POZO, *Eshatologija*, Sarajevo, 1997., 47–84.

za smrt, govor o »seljenju duša« itd.), današnja se kršćanska eshatologija ne može ograničiti samo na to da »izvuče« stare formulacije o životu, smrti, budućnosti... Naime, u suvremenom teološko-eshatološkom govoru shvatilo se (napokon!) da mnoge tvrdnje i izričaji »tradicionalne vjere« nisu *opisi* koji žele *informirati* o određenim (eshatološkim) stvarnostima (opisi koji se odnose na nebo, pakao i sl.), nego ih treba shvatiti kao upozorenja, kao poticaje, kao usmjerenja *izrečena slikama*. Govor u slikama i nije baš primjeren za informaciju, ali je vrlo primjeren za izričaj nade. Drugim riječima, u kršćanskoj se eshatologiji ne ide za tim da se opiše »zemljopisni položaj« nebesa ili onostranosti (čistilište, raj, pakao), nego da se pokaže u kojem smjeru treba tražiti »nebo«. No, valja upozoriti da se ni danas ne može govoriti o unitarnoj eshatologiji unutar kršćanske teologije; zbog raznih problema i nedoumica nalazimo se još uvijek usred mnogih živih diskusija (kada je riječ o eshatologiji) koje su iznjedrile neke bitne i temeljne točke oko kojih se svi teolozi slažu, ali diskusije time ne prestaju.⁴

Uzimajući u obzir razne promjene, izazove i naglaske, u suvremenoj se teologiji i eshatologiji govori o svojevrsnim »zahtjevima obnovljene eshatologije«⁵.

a) Eshatologija treba u prvi plan staviti »posljednje stvarnosti«, ali istodobno nastojati istaknuti stav što ga te stvarnosti egzistencijalno od nas (danas, sada i ovdje) zahtijevaju, posebice ako su one objekt naše nade. Tako biva sačuvana i osnovna dijalektika eshatologije u kršćanstvu, dijalektika »već sada« i »još ne«: eshatologija je »već« stvarnost u uskrsnom Isusu Kristu i kao takva »već« ima svoj početak u nama po milosnom životu. Osim toga, tzv. »kraj svijeta« za kršćane nije nikakav tragičan događaj. Posljednja vremena zapravo su započela Kristovim navještajem. Na više mjesta u evanđeljima čitamo kako je kraljevstvo Božje »već« među nama. Ono je već tu, ali ne u potpunosti. Tako svi mi živimo u posljednjim vremenima, a kršćanska nada se živi u tom procjepu između »već«, ali »ne sasvim« ili »još ne«. Dana nam je prilika da kraljevstvo Božje proširujemo i gradimo. I rani nas kršćanski spisi poučavaju kako to vrijeme do ponovnog Kristova dolaska treba biti ispunjeno iščekivanjem, a ne strahom.

⁴ Vidi tekst Svetog zbora za nauk vjere, O nekim pitanjima iz eshatologije, u: *Bogoslovska smotra*, 50 (1980.) 1, 105–111. O toj temi također usp. Aldo STARIĆ, O nekim pitanjima iz eshatologije. Pismo Sv. zbora za nauk vjere, u: *Bogoslovska smotra*, 50 (1980.) 1, 105–111; Aldo STARIĆ, Uz novije teološke rasprave o uskrsnuću mrtvih, u: *Bogoslovska smotra*, 51 (1981.) 1, 31–47.

⁵ Usp. Candido POZO, *Eshatologija*, 85–93.

b) Eshatologija je pozvana izvršiti i određeno »demitologiziranje« nekih slika pomoću kojih se nekada *opisivalo* »posljednje stvari«. Zapravo, bolje je reći da treba predložiti zdravu »dekozmologizaciju« eshatologije. Naime, apokaliptički rječnik izražavao je teološke stvarnosti povezane s kozmološkim pojmovima. Stoga valja obratiti pozornost na književne vrste i kršćansku egzegezu uz obvezu da se sačuva doktrinarni sadržaj izražen kozmološkim metaforama.⁶

Nerijetko su teolozi pretjerano inzistirali u promatranju pojedinih (onozemaljskih) stvarnosti kao »mjesta«. Reagirajući protiv takvih pretjerivanja, Hans Urs von Balthasar podsjeća na izričaj sv. Augustina: »Neka bude on sam (tj. Bog), nakon ovog života, naše mjesto.«⁷ Švicarski teolog to ovako komentira: »Bog je 'posljednja stvarnost' stvorenja. Kao dosegnut, on je nebo; kao izgubljen, jest pakao; kao onaj koji sudi, jest sudac; kao onaj što pročišćava, jest čistište. On je onaj u kojem konačno umire i po kojem, za njega, u njemu uskrisava.«⁸ Ništa se ne bi promijenilo ako bi na mjestu Boga kao subjekta tog izričaja bio Isus Krist, koji je središte svekolikog promišljanja o eshatologiji.

c) Klasični traktat o posljednjim stvarima ponekad biva kritiziran zbog navodno »prevelike znatiželje« glede budućnosti i glede stvarnosti koje dolaze poslije smrti, a također i kao »bijeg« od ovog svijeta i svakodnevnog života. Međutim, eshatologija nije nikakva futurologija te treba kategorički reći da je ona promišljanje o Božjoj poruci koja se odnosi na čovjekov usud i koja je blisko povezana s Kristovim spasiteljskim djelom. Stoga teologija, kao napor vjernika da shvati ono što vjeruje, ne može izostaviti promišljanje o tom dijelu Božje poruke. Rezultat tog promišljanja neće stići do dna otajstva, što je i ne-

⁶ Taj proces i postupak i nije tako nov kako bi se moglo činiti na prvi pogled. Na primjer, već je sv. Julijan iz Toleda u svojem *Prognosticon futuri saeculi* (najstariji poznati traktat o posljednjim stvarima, s kraja VII. stoljeća) učinio veliki napor u »dekozmologizaciji«. Primjerice, premda je sačuvao dogmatsku jasnoću stvarnosti pakla (govori o paklu prije uskrsnuća mrtvih), shvaća ga – za duše osuđenih – ne kao stvarno mjesto već kao *duhovnu stvarnost*, tj. kao *stanje*. Također, smještanje pakla pod zemlju smatra metaforičkim (istina, etimološki, *pakao* je ono što je *dolje, ispod*, ali »ispod« u duhovnom smislu, tj. *duhovno niže*). Ne vjeruje da je vatra u čistilištu kao ona u paklu, gotovo da je i ne promatra kao materijalnu vatru, već više kao Božji sud nad dobrima koje treba »pročistiti«. Uopće, sv. Julijan izbjegava pretjeranu doslovnost eshatološkog rječnika.

⁷ Aurelije AUGUSTIN, *Enarratio 2 in Psalmum 30*, u: Jacques Paul MIGNÉ (ur.), *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, Paris, 1841. – 1969., 96,516.

⁸ Hans Urs von BALTHASAR, *Eschatologie in unserer Zeit. Die letzten Dinge des Menschen und das Christentum*, Einsiedeln, 2005., 110.

moгуće, ali uvijek nosi sa sobom pozitivan i dragocjen plod.⁹ Dakle, nije i ne može biti znatiželja traženje odgovora na neka čovjekova najradikalnija pitanja i na najdublje zagonetke.¹⁰

Zbog svega toga, ne samo teologija nego i sama Crkva ne mogu štjetiti o eshatologiji. To je vrlo zgodno izrazio Emil Brunner: »Crkva koja nema više ništa poučiti o budućoj vječnosti, nema apsolutno ništa poučiti, i ona je pod stečajem.«¹¹

Zaključujući ovaj poduži uvodni dio o eshatologiji možemo još jednom naglasiti da kršćanska eshatologija, shvaćena kao »naučavanje o posljednjim stvarima«, govori o kraju, ili bolje rečeno: o dovršenju svijeta, o smrti, o uskrsnuću, o sudu, o raj u i o paklu. Takav govor, istina, daje dojam da je riječ o nekakvim događajima koji će u određenom budućem vremenu/trenutku »pasti« izvana na svijet i na ljude. Upravo zato teologija precizira da nije riječ o bilo kakvim i slučajnim stvarima ili događajima, nego da je riječ o budućnosti svega stvorenoga. Dakle, nije riječ o nečemu što dolazi izvana čovjeku i svijetu, nego je riječ o dovršenju već započetog života. Nije riječ o nečemu što se odnosi samo na budućnost nego je riječ i o sadašnjosti, koja je usmjerena na buduće. Stoga možemo reći da eshatologija promišlja nadu (tj. o nadi) u konačno dovršenje.

1. Javna i privatna objava

O tematici i shvaćanju *javne i privatne* objave u Katoličkoj crkvi prilično se jasno govori, posebice nakon Drugoga vatikanskog koncila.¹² Ovdje ćemo iznijeti tek

⁹ Usp. PRVI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Filius. Dogmatska konstitucija o katoličkoj vjeri* (24. IV. 1870.), br. 4, u: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i čudoređu*, Đakovo, 2002. (dalje: DH).

¹⁰ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 18–21, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008. Zanimljivo da se svako toliko javlja u svijetu, pa i u onom kršćanskom, svojevrsni euforični navještaj »kraja svijeta«. Možda su tome uzrok u zadnje vrijeme općenito proširena nagađanja o »smaku svijeta«, poduprta navodnim analizama raznih »pronalazaka« nekih starih »navještaja« i predviđanja; primjer je euforija oko »Mayanskog kalendara« koji je »kraj svijeta« stavlja – prema »analizama stručnjaka« – u 2012. godinu. U nekim kršćanskim krugovima, pod izlikom navodne pobožnosti i navodne moralne obveze evangelizacije i obraćenja, šire se posve neracionalan strah i krivi oblici pobožnosti. Takva pobožnost (koja se često širi suvremenim tehničkim i tehnološkim mogućnostima, npr. internet i sl.) ne proistječe iz pravih kršćanskih pobuda, već iz bojazni i iracionalnog straha te je izmiješana s mnoštvom elemenata koji granice s magijom.

¹¹ Emil BRUNNER, *Das Ewige als Zukunft und Gegenwart*, Zürich, 1953., 237.

¹² Obilna je literatura i o toj tematici. Navodimo tek nekoliko konzultiranih naslova: Hans Urs von BALTHASAR, *Klarstellungen. Zur Prüfung der Geiste*, Freiburg – Basel – Wien, 1971. (hrv. prijevod: *Pojašnjenja. Provjera duhova*, Zagreb, 2006.); Ivan DUGANDŽIĆ,

sažet prikaz o toj temi, jer mislimo da je važno u kontekstu govora o fatimskim viđenjima podsjetiti na crkveno učenje o javnim i privatnim objavama.

Kršćanska vjera ispovijeda da je objava Boga *Božje samoočitovanje* (*priopćavanje, sebedarje*) *samoga sebe čovjeku*, priopćavanje Božjeg bića ljudima. To ne treba shvaćati u objektivističkom smislu, nego u personalnom (osoba prema osobi): Bog kao apsolutna tajna *osobno* se dariva (tj. objavljuje) čovjeku kao *osobnom* biću. Kod tog darivanja (objavljivanja) Bog ostaje Bogom, a čovjek čovjekom. To znači da se Bog kao takav može darivati onome što nije Bog, što se od Boga razlikuje, a da kod toga on ne prestaje biti neizmijerna stvarnost i neograničeno otajstvo, tj. ne prestaje biti Bog, niti umanjuje svoje boštvo.

Božja objava ili samoočitovanje čovjeku nije nikakva nužnost u Bogu; u Bogu nema nužnosti, On ne može biti »prisiljen«. Riječ je o slobodnoj Božjoj inicijativi, odnosno o nezasluženom vrhunaravnom Božjem daru (milost), o slobodnoj i vrhunaravnoj Božjoj ljubavi prema čovjeku.¹³ Prema tome, pod *objavom Boga* valja razumjeti slobodno Božje priopćavanje samoga sebe, odnosno Božju prisutnost i Božje djelovanje. Svrha objave je *zajedništvo s Bogom*. Bog poziva na zajedništvo sa sobom i prima u zajedništvo sa sobom. Pristup Bogu (Ocu) događa se po Isusu Kristu i u zajedništvu s Isusom Kristom u Duhu Svetomu (usp. DV 2). Osim te *javne objave*, u Katoličkoj crkvi govori se i o *privatnim objavama*.¹⁴

Ukazanja, viđenja, objave. Teološka mogućnost i značenje tih nesvakidašnjih pojava, u: *Crkva u svijetu*, 18 (1983.) 3–4, 225–235; 318–325; Karl RAHNER, *Visionen und Prophezeiungen*, Freiburg – Basel – Wien, 1958. (tal. izdanje: *Visioni e profezie. Mistica ed esperienza della trascendenza*, Milano, 1995.); Agostino SUH, *Le rivelazione private nella vita della Chiesa*, Bologna, 2000.; Dušan MORO, *Objava i objave. Teološko vrjednovanje »privatnih, posebnih«* objava, u: Nediljko A. ANČIĆ – Nikola BIŽACA (ur.), *Objava, objave i ukazanja*, Zbornik radova međunarodnoga znanstvenog skupa Split, 26. – 27. X. 2006., Split, 2007, 127–142; Adalbert REBIĆ, *Teološka poruka Marijinih ukazanja u Međugorju*, u: *Ethnologica dalmatica*, 19 (2012.) 1, 183–195; Vlado KOŠIĆ, *Privatna objava u Katoličkoj i Pravoslavnoj Crkvi*, u: Vlado KOŠIĆ (ur.), *Ukazanja Blažene Djevice Marije između povijesti, vjere i teologije*, Zbornik radova XXII. međunarodnog mariološko-marijanskog kongresa, Lurd, 4. – 8. IX. 2008., Zagreb, 2013., 115–123; Grgo GRBEŠIĆ – Edvard PUNDA, *Eshatološke teme u »posebnim objavama«*. Ukazanja u Fatimi i viđenja M. F. Kowalske, u: *Obnovljeni život*, 68 (2013.) 3, 367–381; Anđelko DOMAZET, *Kršćanska objava. Fundamentalno-teološka studija*, Split, 2015.; Tomislav PERVAN, *Marijina ukazanja – odgovor neba na potrebe i nevolje zemlje. U povodu stote obljetnice ukazanja Bl. Djevice Marije u Fatimi*, u: *Hercegovina franciscana*, 12 (2016.) 12, 118–145 (ovdje se u *Dodatku* donosi i prijevod *Tumačenja J. Ratzingera uz treću fatimsku tajnu*).

¹³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti* (dalje: DV).

¹⁴ Uz već navedene naslove (vidi bilj. 12) posebice vidi: Joseph RATZINGER, *U službi Istine*, Mostar – Zagreb, 2002., 146–150; Dušan MORO, *Objava i objave. Teološko vrjednovanje privatnih, posebnih objava*; Anđelko DOMAZET, *Kršćanska objava*, 276–284.

Isus Krist je prema kršćanskom uvjerenju ispunjenje biblijske povijesne objave. On je *istina* o Bogu i o čovjeku. U njemu je Bog na definitivni način prišao i približio se čovjeku. To se uvjerenje teološki tumači da je s Isusom Kristom i sa svjedočanstvom koje o njemu daje Novi zavjet objava Boga *zaključena*, dovršena. Takav način govora ponekad nosi sa sobom nesporazum pa i krivo shvaćanje da je Božja objava nešto što se jednom u prošlosti zbilo i što se sada u Bibliji može pročitati »crno na bijelom«, kao nekakav »paket informacija«. Isus Krist bi po tom shvaćanju pripadao samo prošlosti i ne bi više bilo objave kao živoga susreta s blizim Bogom. U Crkvi, pak, ne bilo riječi o *aktualnoj objavi*, nego o točnom čuvanju, izlaganju i prenošenju istinitih rečenica iz povijesti. Međutim, objava Boga prisutna je u zajednici onih koji dopuštaju da im život bude određen Isusom Kristom, u *zajednici vjerujućih*, u životu Crkve. Kršćanska objava nije nešto mrtvo ili »prošlo svršeno vrijeme«, nego ostaje jedna te ista objava, ali uvijek živa, uvijek nazočna i uvijek plodna, suvremena svim generacijama.¹⁵

Od davnine postoji mišljenje u Crkvi da je Božja objava *zaključena* završetkom Pracrkve pa se »ne može više očekivati nikakva javna objava« (DV 4). U teologiji se govorilo da je »objava završena smrću posljednjeg apostola«. Danas se više ne govori isključivo na taj način. Naime, novija istraživanja novozavjetnih spisa otkrila su da su neki novozavjetni spisi (dakle, dokumenti u kojima je sadržana objava) nastali poslije smrti »posljednjeg apostola«, to su primjerice 2 Pt; 2 i 3 Iv. Prema tome, izričaj da je »objava završena smrću posljednjeg apostola« ne treba shvaćati negativno, kao da se Bog prestao čovjeku (objavom) priopćavati. Taj izričaj ima u biti pozitivan smisao: Bog se u svojem Sinu otvorio i priopćio čovjeku; u svojem Sinu Bog Otac nam je izrekao svoju nenadmašivu i neizrecivu Riječ te nam je u njoj sve priopćio (usp. Iv 1; Heb 1,1-3). *Zaključena objava* značila bi, dakle, apsolutno i nenadmašeno samopriopćenje Boga stvorenim biću.¹⁶ No, kako u *Katekizmu Katoličke Crkve* čitamo, iako je »objava dovršena, ipak nije sva potpuno izrečena niti joj je sadržaj iscrpljen. Na kršćanskoj je vjeri da postupno tijekom stoljeća dosegne cjelovito domašaj vjere.«¹⁷ Drugi

¹⁵ Usp. Mario CIFRAK (ur.), *Sveto pismo u životu Crkve. 40 godina Dogmatske konstitucije »Dei Verbum« o božanskoj objavi*, Zagreb, 2005.

¹⁶ Usp. Karl RAHNER – Herbert VORGRIMLER, *Teološki rječnik*, Đakovo, 1992., 452–453.

¹⁷ HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA (ur.), *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 66 (dalje: KKC). Govoreći o definitivnosti i dovršenju Božje objave, *Katekizam* citira zanimljiv tekst sv. Ivana od Križa: »Darovavši nam svoga Sina, koji je njegova jedina i konačna Riječ, Bog nam je odjednom tom jedinom Riječju rekao sve [...] Što je naime nekoć djelomično govorio prorocima, to nam je sve rekao u svome Sinu, davši nam to sve, pošto i jest njegov Sin. Stoga tko bi htio Boga još ispitivati ili iskati od njega viđenja i objave, ne samo da bi činio glupost, nego bi Boga vrijeđao, jer ne bi svoj pogled upravio na Krista jedinoga, nego bi izvan njega tražio još kakve stvari i novine« (KKC, br. 65).

vatikanski koncil govori da objava u Crkvi, uz prisutnost Duha Svetoga, napreduje po razmatranju i proučavanju vjernika, po razumijevanju duhovnih stvari kroz duhovna iskustva te po naviještanju onih koji su po službi primili milosni dar istine (usp. DV 8). Ratzinger misli da se tu može svrstati ono što se podrazumijeva pod pojmom »privatna objava«¹⁸, a odnosi se na sva ukazanja, viđenja i objave što se pojavljuju nakon dovršenja Novog zavjeta.¹⁹

Bog može dopustiti objave pojedincima, odnosno može dopustiti tzv. privatne objave. Oni koji ih prime, kada je potpuno sigurno da dolaze od Boga, trebali bi im vjerovati. No, Crkva nikada ne nameće katoličkim vjernicima obvezu vjerovanja u bilo čije privatne objave, čak i kod privatnih objava velikim svecima. Crkva tim objavama eventualno daje svoje odobrenje, i to nakon pomnih ispitivanja njihovih duhovnih koristi i očiglednosti dokaza o kojima ovise.²⁰

Budući da je objava »zaključena završetkom apostolske Crkve«, privatna objava ne pruža nikakve stvarne nove izričaje koji bi nadilazili posljednju Božju riječ u Isusu Kristu. Privatne su objave, kako veli Karl Rahner, u biti imperativi kako kršćanstvo treba postupati u nekoj povijesnoj situaciji.²¹ One nisu nikakve bitno nove tvrdnje o Bogu,²² ali se očekuje (i traži!) da ih prate određena obilježja koja ukazuju da su ispunjene božanskim duhom. To su npr.

¹⁸ Usp. Joseph RATZINGER, *U službi Istine*, 146–150. Doduše, sam pojam »privatna objava« nije najprikladniji za isticanje posebnosti i značenja takvih objava za Crkvu. Postoji opasnost da se zbog riječi »privatna« sama objava protumači kao *privatna stvar*. Zato većina teologa nakon Drugoga vatikanskog koncila daje prednost pojmu »proročka objava«, jer taj izraz ne samo da nije ničim opterećen, nego bolje izražava cilj takvih posljednibiblijskih objava. Usp. Karl RAHNER, *Visionen und Prophezeiungen*, 24.

¹⁹ Važno je naglasiti da je Bog izvor objave (i javne i privatne) i sam odlučuje kada, kome i na koji način će se objaviti. Božja objava uvijek je dar i čovjek nije u mogućnosti Bogu postavljati uvjete.

²⁰ *Katekizam* kaže: »Tijekom stoljeća bilo je takozvanih 'privatnih' objava. Neke od njih je priznao crkveni autoritet. One ipak ne pripadaju u polog vjere. Uloga im nije da 'poboljšaju' ili 'upotpune' konačnu Kristovu objavu, nego da pomognu da se od nje u određenom povijesnom razdoblju potpunije živi. Pod vodstvom crkvenog učiteljstva osjećaj vjernika znade razlučiti i prihvatiti ono što je u takvim objavama Crkvi istiniti poziv Krista ili njegovih svetaca« (KKC, br. 67). Josip Radić, pak, kaže: »Uz milost koju Bog udjeljuje redovitim putem, Bog zahvaća u ljudsku povijest i izvanrednim zahvatima, ne da bi se reklo nešto novo, izvan mimo Svetoga Pisma, nego da bi unutar svoje Crkve Gospodin upozorio, potaknuo svoj vjerni narod i cijeli svijet na promjenu života, obraćenjem ukazao na stanje Crkve, stanje svijeta i istodobno otvorio dodatne izvore milosti«, Josip RADIĆ, *Proroci naših dana – da ili ne*, u: Milivoj BOLOBANIĆ, *Kako prepoznati zamke Zloga*, Zadar, 2015., 319.

²¹ Usp. Karl RAHNER, *Visionen und Prophezeiungen*, 24–27.

²² Primjerice, privatna objava Margareti Mariji Alacoque o štovanju Presvetoga Srca Isusova ne želi pružiti nikakvu novu objavu, nego potaknuti Crkvu na štovanje jednog vida otajstva spasenja.

istina, ozbiljnost, prosvjetljenje, poučljivost, diskrecija, poniznost, mir, povjerenje u Boga, čistoća nakane, samozatajnost, jednostavnost, sloboda duha... No, pritom valja naglasiti da nijedan privatni pojedinac nema autoritet suditi, definitivno i službeno, koje su privatne objave istinite, a koje nisu. Autoritet za procjenu istinitosti privatnih objava (ili ukazanja) pripada u prvom redu mjesnom biskupu.²³

Kršćanska vjera ne može prihvatiti one »objave« koje bi imale nakanu na bilo koji način nadići ili »ispraviti« objavu koja je dovršena u/po Isusu Kristu. Dakle, privatna objava je na pomoć vjeri i pokazuje svoju vjerodostojnost time što vodi prema javnoj objavi. Takva poruka može biti pomoć u razumijevanju evanđelja i u njegovu potpunijem provođenju u život.²⁴ No, ni privatne objave, kao ni neke druge teološke teme, nisu lišene pluralizma teoloških pristupa, vrednovanja i tumačenja. Tako, primjerice, s obzirom na stupanj obvezatnosti privatnih objava (viđenja, ukazanja, proroštava) raspon stavova i učenja seže od obvezatnosti (*de fide divina*) pa do samo prihvaćanja (*de fide humana*) te do jednostavnog toleriranja tih događaja ili pak do odbijanja posebnih privatnih objava i poruka.²⁵

Bitni kriterij za razlikovanje istinitosti privatne objave²⁶ je njezina usmjerenost na Isusa Krista.²⁷ Sud o privatnim objavama i njihovim dugoročnim učincima pridržan je Crkvi, odnosno njezinu Učiteljstvu. Ona to majčinski i brižno, dugo i redovito, često na početku prilično rezervirano, prati. U svezi s tim Joseph Ratzinger otkriva snažnu povezanost privatnih objava s

²³ Ukazanja u Lourdesu, Fatimi, Beauraingu, Benneuxu, da spomenemo samo neka, odobrio je mjesni biskup. Usp. Vlado KOŠIĆ, *Privatna objava u Katoličkoj i Pravoslavnoj Crkvi*, 115–123.

²⁴ Kongregacija za nauk vjere izdala je 1978. godine napatuk koji sadrži norme za vrednovanje prijavljenih objava i ukazanja. No, dokument nije službeno predstavljen, ali ga se može naći u: Joachim BOUFLET – Philippe BOUTRY, *Un dans le ciel Signe*, Paris, 1997, 396–399. Usp. Grgo GRBEŠIĆ – Edvard PUNDA, *Eshatološke teme u »posebnim objavama«*, 370.

²⁵ Usp. KKC, br. 67 (vidi *gore*, bilj. 20).

²⁶ Za detaljniji govor o određivanju i prosudbi privatne objave opet upućujemo na: Vlado KOŠIĆ, *Privatna objava u Katoličkoj i Pravoslavnoj Crkvi*, 115–123, ovdje: 116–117.

²⁷ Usp. Joseph RATZINGER, *U službi Istine*, 148. Kao papa, Ratzinger također kaže: »Kada se ona [privatna objava] udalji od njega [Isusa Krista], tada ona zacijelo ne dolazi od Duha Svetoga koji nas vodi unutar evanđelja, a ne izvan njega. Privatna objava je pomoć za ovu vjeru, i očituje se kao vjerodostojna upravo zato što upućuje na jedinu javnu objavu. Stoga crkveno odobrenje privatne objave ukazuje uglavnom da dotična poruka u privatnoj objavi ne sadrži ništa što proturječi vjeri i dobrim običajima; dopušteno je tu poruku javno obznaniti, i vjernici su ovlašteni da je u razboritom obliku prihvate«, BENEDIKT XVI., *Verbum Domini – Riječ Gospodnja. Postsinodalna apostolska pobudnica o Riječi Božjoj u životu i poslanju Crkve*, Zagreb, 2011., br. 14.

pučkim pobožnostima i ističe njihovu važnost za našu vjeru, liturgiju i općenito za Crkvu. Primjećuje da privatne objave često potječu primarno iz pučke pobožnosti te se na nju i odražavaju,²⁸ kako to zorno pokazuju svetkovine Tijelova²⁹ i Srca Isusova.³⁰

Stoga možemo zaključiti da privatne objave (ili »proročke objave«, kako ih se također naziva) kršćanima i Crkvi trebaju pomoći u spoznaji, kako u određenim uvjetima »sadašnjeg trenutka« treba živjeti biblijsku objavu i što je u toj situaciji volja Božja, koja se ne dá izvesti izravno iz Biblije.

Dakako, posebnu pozornost privlače privatne objave pojedincima ili grupama, koje su se ostvarivale po Blaženoj Djevici Mariji.³¹

²⁸ U određenom smislu u odnosu liturgije i pučke pobožnosti zrcali se i odnos između javne objave i privatnih objava: liturgija kao bogoštovlje je mjerilo, ali je i životni izričaj Crkve u cjelini, koji se hrani izravno iz evanđelja. Pučka pobožnost znači da vjera pušta u srcima pojedinih naroda svoje korijenje te se time ista vjera unosi u svakodnevni život, u svijet svakidašnjice. Pučka je pobožnost prvi i temeljni oblik »inkulturacije« vjere, koja se mora uvijek dati uređivati i voditi naputcima liturgije, dok ta ista pučka pobožnost zauzvrat tu istu liturgiju oplođuje srcem. Ratzinger veli: »U svim vremenima Crkvi je darovana karizma proroštva koja se mora ispitivati, ali se ne smije prezirati! Pri tome se mora imati na umu da proroštvo u biblijskom smislu znači tumačenje Božje volje za sadašnjost, koja pokazuje isto tako ispravan put u budućnost. Proročka karizma očituje u sadašnjem trenutku Božju volju kao zahtjev i putokaz. Značajka pretkazivanja budućega jest od drugotne važnosti«, Joseph RATZINGER, *U službi Istine*, 149–150.

²⁹ *Tijelovo*, punim nazivom *Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove* katolički je blagdan koji se slavi u četvrtak poslije svetkovine Presvetog Trojstva. Pojavljuje se u XIII. stoljeću, a na cijeloj zapadno kršćanstvo proširuje se u XIV. stoljeću. Redovnica Julijana iz samostana kod Liegea u Belgiji imala je viđenje punog mjeseca, na kojem je opazila mrlju. Puni mjesec je protumačila kao Crkvu, a mrlju kao nedostatak blagdana, kojim bi se častio Presveti oltarski sakrament. Na njezinu molbu mjesni je biskup za svoju biskupiju uspostavio blagdan koji se na početku zvao *Blagdan euharistije*. Sv. Julijana i njezini suvremenici promicali su ideju toga blagdana i željeli su ga proširiti na cijelu Crkvu.

³⁰ *Srce Isusovo* naziv je kršćanske pobožnosti prema Isusu Kristu i ujedno naziv blagdana. Sv. Margareta Marija Alacoque imala je nekoliko viđenja Srca Isusova od 1673. do 1675. godine. Papa Pio IX. je 1856. godine posebnim dekretom odredio da se taj blagdan službeno slavi u cijeloj Katoličkoj crkvi.

³¹ O toj temi postoji izvanredno obilna bibliografija. Uz neke već navedene naslove, koji govore o ovoj tematici, navodimo još nekoliko naslova koje smo konzultirali: PAVAO VI., *Marialis cultus. Apostolsko pismo o ispravnom štovanju Blažene Djevice Marije* (2. II. 1974.), Zagreb, 1974.; Anton ZIEHENAUS (ur.), *Marienerscheinungen. Ihre Echtheit und Bedeutung im Leben der Kirche*, Regensburg, 1995.; Heinrich PETRI, *Marienerscheinungen*, u: Wolfgang BEINERT – Heinrich PETRI (ur.), *Handbuch der Marienkunde*, II, Regensburg, 1997., 31–59; René LAURENTIN, *Marienerscheinungen*, u: Wolfgang BEINERT – Heinrich PETRI (ur.), *Handbuch der Marienkunde*, II, 528–555; Wolfgang BEINERT, *Marienerscheinungen*, u: *Lexikon für Theologie und Kirche*, VI, Freiburg – Basel – Rom – Wien, 1997., 1369–1397; René LAURENTIN – Patrick SBALCHIERO (ur.), *Dizionario delle »apparizioni« della vergine Maria*, Roma, 2010.

2. Događanja u Fatimi

Portugalski grad Fatima postao je poznat u cijelom svijetu po neobičnim vide-njima troje djece. Govor o fatimskim ukazanjima³² koja su imala djeca Lucija, Franjo i Jacinta 13. svibnja 1917. godine, za vrijeme napasanja svojih stada, poznat je i ovdje ćemo samo kratko podsjetiti na taj događaj. Djeca su vidjela neobično svjetlo; misleći da je riječ o munjama i da se sprema kiša, krenula su prema kući, da bi se svjetlo uskoro opet pokazalo te se pred njima ukaza-la Majka Božja. Pozvala ih je da se mole i da na isto mjesto dolaze idućih pet mjeseci – u isto vrijeme na 13. dan svakog mjeseca. Tako je i bilo – ukazanja su se ponovila na istome mjestu 13. lipnja, 13. srpnja, 13. rujna i 13. listopada. U kolovozu se Gospa djeci obratila 19. kolovoza, zato što su ih na predviđeni datum (13. kolovoza) odveli u susjedni gradić Vila Nova de Ourem. Kroz to su vrijeme, svakoga 13. dana u mjesecu, vidioci Lucija, Franjo i Jacinta imali ukazanja »Gospođe obučene u bijelo i sjajnije od Sunca«. Tako je nastalo fatim-sko svetište Majke Božje, koje ulazi među najpoznatija marijanska svetišta i po broju hodočasnika koji hrle u to svetište, ali i po različitim pobožnostima koje su se proširile nakon fatimskih događanja 1917. godine. Posljednje ukazanje bi-lo je pred velikim mnoštvom pristiglih vjernika, govori se o 30.000 do 100.000 ljudi, ovisno o različitim izvješćima. Majka Božja ukazala se samo djeci, no svi su svjedočili tzv. »Sunčevu čudu iz Fatime«, kada je Sunce, prema svjedočenju nazočnih, poprimilo oblik sličan disku i desetak minuta gibalo se po neobičnoj i nepravilnoj stazi. Posebno je bilo neobično što je sve trajalo desetak minuta, a prisutni su promatrali Sunce bez ikakvih štetnih posljedica za oči.

Dvoje malih vidjelaca, Franjo i Jacinta, umrli su 1919. i 1920. godine, a Lu-cija de Jesus dos Santos, posljednja vidjelica iz Fatime, preselila se Gospodinu 2005. godine. Dvoje su vidjelaca (Jacinta i Franjo) 2000. godine proglašeni bla-ženima, a 13. svibnja 2017. godine i svetima. To su najmlađi blaženici, odnosno sveci nemučenici u povijesti Crkve.

U vrijeme fatimskih događanja svijet se nalazio u dramatičnoj situaciji koju je stvorio Prvi svjetski rat koji je dotad nezabilježenom okrutnošću sijao

³² Razumljivo da je i o toj tematici literatura uistinu obilna; navodimo nekoliko konzul-tiranih naslova: Jeronim ŠETKA, *Fatimska poruka Majke Božje*, Split, 1967.; Yves IVON-DES (Ivon Čuk), *Fatima da ili ne?*, Đakovo, ³2005.; Heinrich PETRI, *Marienerscheinungen*, 31–59; René LAURENTIN, *Marienerscheinungen*, 528–555; Wolfgang BEINERT, *Marie-nerscheinungen*, 1369–1397 (govori o 918 izvješća o Marijinim ukazanjima kroz povijest, od kojih su čak 427 u XX. stoljeću); Antonio A. BORELLI, *Fatima: Poruka tragedije ili poruka nade*, Zagreb, 2000.; René LAURENTIN – Patrick SBALCHIERO (ur.), *Dizionario delle »apparizioni» della vergine Maria*; Saverio GAETA, *Fatima – cijela istina. Povijest, tajne, posveta*, Split, 2017.

smrt, mržnju, pohlepu... Tu dramatičnost svakako su na neki način pojačale i fatimske poruke, osobito glasovite tri »tajne«, od kojih je treća relativno nedavno postala poznata i dostupna svekolikoj javnosti.³³ Oko sadržaja fatimskih poruka, posebice oko one treće, širila su se razna tumačenja i nagađanja, iako su one po sebi jednostavne i tradicionalno prisutne u kršćanskim okružjima od samih početaka.³⁴ Sve ih se može sažeti u tri temeljne: *molitva*, *pokora*, *obraćenje*. Ukazanje Majke Božje u Fatimi samo je naglasilo i aktualiziralo te važne evanđeoske poruke. One su poziv, odnosno svjedočanstvo da se molitvom, postom i žrtvom može suprotstaviti djelovanju zla i Zloga u svijetu, potičući vjernike na ozbiljnije i odgovornije življenje vjerničkog života. Ozbiljnost fatimskih poruka osobito su isticali i pape XX. i XXI. stoljeća: Pio XII., Pavao VI., Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i Franjo.

2.1. Fatimska viđenja (»tajne«)

Malim su vidiocima tijekom šest razgovora s Gospom otkrivene i tri »tajne« (viđenja), od kojih je posebno zanimanje i najviše rasprava izazvala, i još izaziva, ona treća. Budući da su dvoje vidjelaca, Franjo i Jacinta, ubrzo nakon ukazanja umrli, »tajne« je nosila u sebi Lucija.

Zapravo riječ je o jednoj poruci (»tajni«) koja ima tri dijela. Sadržaj prvih dviju napisala je Lucija između kolovoza i prosinca 1941. godine, i ti su dijelovi (viđenja) javno objavljeni i naširoko poznati. Sadrže viđenje pakla opisana kao vatreno more u kojemu su bezbrojni zlodusi i duše koje uzdišu i jecaju od bolova i očaja, što ulijeva jezu i strah. Viđenje prate riječi Gospine koja, kako

³³ Kard. Angelo Sodano je 13. svibnja 2000. g. najavio da je Sveti Otac odlučio objaviti treću fatimsku tajnu, a to je bilo prigodom beatifikacije dvoje fatimskih vidjelaca, Franje i Jacinte, u Portugalu.

³⁴ U povodu 90. obljetnice ukazanja Majke Božje u Fatimi izašla je knjiga »Posljednja vidjelica iz Fatime. Moji razgovori sa sestrom Lucijom« kardinala Tarcisija Bertonea, državnog tajnika Svete Stolice, i Giuseppa de Carlija, direktora vatikanske redakcije talijanske državne televizije RAI. De Carli je uspio uvjeriti kardinala Bertonea da progovori o svojim susretima sa sestrom Lucijom, ali knjiga je i razmišljanje o značenju privatnih ukazanja, poruka, tumačenju nadnaravnoga. Kardinal Bertone na zanimljiv način predstavlja lik sestre Lucije, fatimske vidjelice koja je umrla u veljači 2005. godine, malo prije pape Ivana Pavla II. U knjizi progovara i o fatimskim tajnama. Tadašnji kardinal Ratzinger i nadbiskup Bertone, prefekt i tajnik Kongregacije za nauk vjere, zajedno su vodili brigu o objavljivanju treće fatimske tajne, jer je papa Ivan Pavao II. tako odlučio da bi se objavila istina, a zbog zbujujućih tumačenja i apokaliptičnih nagađanja koja su kružila Crkvom, stvarajući među vjernicima više nemira, negoli poziva na molitvu i pokoru. Ovim djelom smo se služili i u našem radu. Usp. Tarcisio BERTONE – Giuseppe de CARLI, *L'ultima veggente di Fatima. I miei colloqui con suor Lucia*, Milano, 2007.

bi spasila duše grešnika, poziva na ustanovljenje pobožnosti prema njezinu Bezgrešnom Srcu. U tim se viđenjima (prema tumačenjima mnogih) spominje Drugi svjetski rat, predviđaju se progone kršćana koje je činio totalitarni komunističko-ateistički režim u Rusiji te poziv na posvećenje Rusije.

Treći dio fatimske »tajne« temelji se na Lucijinu rukopisu od 3. siječnja 1944. godine,³⁵ a napisala je taj tekst na zamolbu biskupa u Leiriji. Doduše, prema nekim izvorima Lucija je oklijevala s pisanjem teksta »tajne«, budući da joj je Gospa bila rekla da je ne otkriva. Ipak, na biskupovu izravnu zapovijed i s Gospinim dopuštanjem zapisala je »tajnu« te predala napisani tekst biskupu Leirije-Fatime u zatvorenoj omotnici, na koju je napisala da može biti otvorena tek nakon 1960. godine. Kada su je upitali zašto baš nakon te godine, izjavila je da joj intuicija govori da se prije te godine tu tajnu neće moći razumjeti. Rukopis s omotnicom biskup je pohranio i čuvao sve do 1957. godine., kada je, zbog veće sigurnosti, koverta predana na čuvanje Tajnom Arhivu tadašnjega Svetog oficija u Vatikanu. O tome je biskup izvijestio i sestru Luciju.

Ne zna se pouzdano jesu li pape XX. stoljeća pročitali sadržaj Lucijina rukopisa (treće »tajne«), ali su pape Pio XII., Ivan XXIII., Pavao VI., Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i Franjo redovito posvećivali, odnosno obnavljali posvetu svijeta Bezgrešnom Srcu Marijinu.³⁶ Najprije su portugalski biskupi posvetili Portugal Bezgrešnom Srcu Marijinu 1931. godine, a lokalni je biskup godinu dana kasnije dopustio javno čašćenje blažene Djevice Marije u Fatimi. Papa Pio XII. je 8. prosinca 1942. godine posvetio cijelo čovječanstvo Bezgrešnom Srcu Marijinu, a 1944. godine uveden je blagdan Bezgrešnog Srca Marijina.

Čini se da je papa Ivan XXIII., kao prvi od papa, pročitao sadržaj treće »tajne«, kao i njegov nasljednik papa Pavao VI., ali obojica su odlučili sačuvati ga u tajnosti, poslavši ga u Vatikanski arhiv Kongregacije za nauk vjere. Papa Ivan Pavao II., nakon atentata 13. svibnja 1981. godine,³⁷ zatražio je i pročitao taj dio »tajne«. Bila je to na neki način prekretnica u pontifikatu pape Poljaka,

³⁵ Lucija je teško oboljela 1943. – 1944. godine; bila je uvjeren da će ubrzo napustiti ovozemaljski život i preseliti se Bogu u vječnost (kasnije je ozdravila i živjela do 2005. godine). Stoga je, na poticaj i zamolbu crkvenih autoriteta, odlučila zapisati i treći dio fatimske poruke.

³⁶ Usp. vrlo detaljno o tome na: http://www.gesusacerdote.org/index.php?option=com_content&view=article&id=210:i-papi-e-la-consacrazione-del-mondo-al-cuore-immacolato-di-maria&catid=45:spiritualita&Itemid=81, te na: <http://biscobreak.altervista.org/2013/10/il-papa-consacra-il-mondo-maria/> (28. VII. 2016.).

³⁷ Papa sv. Ivan Pavao II. zatražio je omotnicu nakon što je preživio atentat u kojem je u njega pucao turski državljaniin Ali Agca 1981. godine. Atentat se dogodio točno na godišnjicu prvog ukazanja u Fatimi, pa je papa vjerovao da ga je upravo Gospa Fatimska spasila od smrti, promijenivši putanju metka. Na papino traženje kardinal Franjo Šeper, tadašnji pročelnik Kongregacije za nauk vjere, isporučio mu je omotnicu.

jer je ubrzo nakon toga Ivan Pavao II. odlučio obnoviti posvetu cijelog svijeta Bezgrešnom Srcu Marijiniu.³⁸

Na prijelazu iz drugoga u treće tisućljeće, u lipnju 2000. godine, papa Ivan Pavao II. odlučio je javno obznaniti sadržaj treće fatimske »tajne«.³⁹ Tumačenje njezina sadržaja povjereno je Kongregaciji za nauk vjere, kojom je u to vrijeme predsjedao kard. Joseph Ratzinger, kasniji papa Benedikt XVI. Cilj te papine inicijative bila je želja da se jasno i javno predstavi autentično teološko, duhovno i pastoralno tumačenje fatimske poruke, povezane s viđenjima Majke Božje malim vidiocima!

Na Znanstvenom skupu pod nazivom »Fatimska poruka između karizme i proroštva«, održanu na Papinskom sveučilištu *Antonianum* u Rimu (7. – 9. V. 2015.), u svojem obraćanju sudionicima skupa,⁴⁰ prefekt Kongregacije za kauze svetaca kard. Angelo Amato osvrnuo se i na fatimske poruke.⁴¹ Odbacivši nagađanja o postojanju tzv. četvrte fatimske tajne, za koju neki smatraju da navodno postoji ali je kriju u Vatikanu,⁴² Amato je govorio i o sadržaju svih triju fatimskih poruka, posebice pojašnjavajući put treće, javnosti najzanimljivije fatimske »tajne«. Taj posljednji dio fatimskih poruka javnosti je obznanjen u

³⁸ Tom je prigodom papa sastavio i krasnu molitvu (Čin pouzdanja) Bezgrešnom Srcu Marijiniu. Usp. https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/may/documents/hf_jp-ii_spe_19820513_vergine-fatima.html. Svečano je molilo tu molitvu 7. lipnja 1981. godine u bazilici Svete Marije Velike u Rimu – tog je dana bila 1600. godišnjica općega crkvenog Koncila u Carigradu (381. godine) i 1550. godišnjica Koncila u Efezu (431. godine), na kojemu je Isusova majka Marija svečano proglašena Bogorodicom. Usp. DH 250–266. Na svom hodočašću u Fatimu (12. – 15. svibnja 1982.) Papa je posvetio cijeli svijet Bezgrešnom Srcu Marijiniu (učinio je to i u Rimu, 25. ožujka 1984.).

³⁹ Objavljivanje je popraćeno službenim dokumentom »Poruka iz Fatime«. Usp. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_it.html.

⁴⁰ Usp. *Uvodni govor* kard. Angela Amata na Znanstvenom skupu PAMI-a pod nazivom »Fatimska poruka između karizme i proroštva«, održan na Papinskom sveučilištu *Antonianum* u Rimu, 7. – 9. V. 2015. (Prolosure del cardinal Angelo Amato, Prefetto della Congregazione delle Cause dei Santi, di giovedì 7 maggio 2015 al Forum internazionale di mariologia »Fatima tra carisma e profezia«, organizzato dalla Pontificia Accademia Mariana Internazionale presso l'auditorium della Pontificia Università Antonianum in Roma.), u: <http://www.cristianocattolico.it/rassegna-stampa-cattolica/formazione-e-catechesi/il-messaggio-di-fatima-tra-carisma-e-profezia.html> (27. VII. 2016.). Također u: <http://www.osservatoreromano.va/it/news/ce-poco-da-scherzare>.

⁴¹ Vidi o tome u: <https://www.bitno.net/vijesti/fatima-i-poruke-iz-nje-su-najprorockije-ukazanje-modernog-doba/> (27. VII. 2016.).

⁴² To se odnosi na nekoliko istraživača fatimskih događaja: p. Nicholas Grüner, svećenik koji je u svojem časopisu *Fatimski križar* (*The Fatima crusader*) naširoko pisao o »četvrtoj fatimskoj tajni«; Antonio Socci, talijanski novinar i autor knjige *Četvrti fatimska tajna* i Christopher A. Ferrara, američki odvjetnik, autor knjige *Još uvijek skrivena tajna*. Nastajale su razne knjige i napisi, posebice u zlonamjernim medijima, o »teoriji zavjere« u Vatikanu koji »ne želi objaviti i sakriva« četvrtu fatimsku »tajnu«.

lipnju 2000. godine, a tumačenje njezina sadržaja povjereno je Kongregaciji za nauk vjere, kojom je u to vrijeme predsjedao kard. Joseph Ratzinger.⁴³

3. Sadržaj fatimskih viđenja – »tajni«

U ovom dijelu našeg rada iznijet ćemo konkretne sadržaje fatimskih viđenja.⁴⁴

Prvo viđenje (»tajna«) odnosi se na viđenje pakla: »Gospa nam je pokazala veliko ognjeno more koje kao da je bilo pod zemljom. U taj oganj vidjeli smo uronjene vragove i duše [osuđenih], izgledale su kao užareno prozirno ugljčevlje u ljudskom obličju, crni ili brončani. Plivali su u požaru, nošeni plamenima koji su izlazili iz njih samih zajedno s oblacima dima. Padali su sa svih strana, slični iskrama u velikim požarima, bez težine i ravnoteže, dok su se čuli strašni krikovi i bolni uzdasi puni očaja, koji su ulijevali jezu i drhtanje od straha. (Mora da sam pri tom prizoru uskliknula: Ja! To su neki čuli, kako kažu.) Demoni su se razlikovali po stravičnim i odvratnim oblicima groznih nepoznatih životinja koje su bile prozirne i crne. Ovo je viđenje trajalo samo jedan tren. I zahvaljujući našoj dobroj Nebeskoj Majci, koja nam je unaprijed rekla i obećala povesti nas u Nebo (u prvom viđenju) ['preživjeli smo'], inače vjerujem da bismo umrli od straha i užasa.«

Druga »tajna«, koja se u biti nastavlja na prethodnu, sadrži ove riječi: »Vidjeli ste pakao, kamo idu duše jadnih grješnika. Kako bi ih spasio, Bog želi uspostaviti pobožnost prema mome Bezgrešnom Srcu. Ako učine što vam kažem, mnoge će duše biti spašene i vladat će mir. Rat ide svojem kraju, ali ako ljudi ne prestanu vrijeđati Boga, još gori će izbiti za vrijeme pontifikata Pija XI. Kada ugledate noć osvijetljenu nepoznatim svjetlom, znajte da je to velik Božji znak kojim se najavljuje kaznu za zlodjela čovječanstva, u obliku rata, gladi i progona Crkve te Svetog Oca. Kako bih to spriječila, tražit ću posvećivanje Rusije svojem Bezgrešnom Srcu i otkupljeničku Pričest tijekom [pet] prvih subota u mjesecu. Ako se moji zahtjevi ispune, Rusija će se obratiti i vladat će mir; ako ne, ona će širiti svoje zablude diljem svijeta i izazivati ratove i progone Crkve. Dobri će biti mučeni, Sveti Otac će mnogo trpjeti, mnogi će narodi biti uništeni. Na kraju moje će se Bezgrešno Srce proslaviti.

⁴³ Detaljnije o tome vidi u: <http://hu-benedikt.hr/?p=37921> (27. VII. 2016.).

⁴⁴ Tekst viđenja preuzet je s: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_it.html (27. VII. 2016.). Prijevod prvih dvaju viđenja na hrvatski jezik je naš, a prijevod trećeg viđenja preuzet je s: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/vazno-priopcenje-vatikan-treca-fatimska-tajna/>; <http://hu-benedikt.hr/?p=37921> (29. VII. 2016.). Također usp. Saverio GAETA, *Fatima – cijela istina. Povijest, tajne, posveta*.

Sveti Otac će mi posvetiti Rusiju, koja će se obratiti, te će svijetu biti darovano razdoblje mira.«

U *trećoj »tajni«* kaže se: »S lijeve strane, malo iznad Gospe, vidjeli smo anđela s vatrenim mačem u lijevoj ruci, iz kojeg su izbijali plameni jezici i činilo se kako će spaliti svijet. Međutim, vatru je gasilo blještavilo koje je, kao štit, usmjeravala naša Gospa svojom desnom rukom u pravcu anđela. Anđeo je, pokazujući desnom rukom na zemlju, jakim glasom uzvikivao: 'Pokora, pokora, pokora!' U beskrajnom svjetlu Božjem vidjesmo kao u zrcalu biskupa obučena u bijelo. Činilo nam se kako je to Sveti Otac... Prije dolaska na vrh strme planine Sveti Otac je prolazio polurazrušenim gradom, skrhan bolom i moleći za spas duša bezbrojnih pokojnika koje je susretao na putu. Kad je na vrhu planine kleknuo pred velikim križem, ubila ga je skupina vojnika, pogodivši ga vatrenim oružjem i strelicama. Na jednak su način stradali i biskupi, svećenici, žene i muškarci raznih klasa i staleža. Ispod križa su ostala dva anđela koja su skupljala krv mučenika u kristalne posude i njome ispirali duše koje su se približavale Bogu.«⁴⁵

4. Pakao

Nakon iznošenja sadržaja fatimskih viđenja držimo korisnim ukratko iznijeti kršćansko tumačenje i razumijevanje eshatološkog stanja koje obično nazivamo *pakao*, jer je upravo to na neki način središnja poruka i sadržaj fatimskih eshatoloških viđenja. Ovdje nam nije cilj izlagati svekoliki sustavni nauk o paklu (kao ni o raju i čistilištu), nego sažeto iznijeti ono što Crkva vjeruje kada govori o vječnoj osudi, odnosno o vječnoj odijeljenosti od Boga. Smatramo to bitnim jer u tom kontekstu valja promatrati fatimska događanja te ukazati na vrijednost, važnost i aktualnost fatimskih viđenja (»tajni«) koja se uglavnom odnose na konačnu osudu čovjeka (pakao).

Govor o vječnoj osudi u eshatologiji je bez dvojbe najteži.⁴⁶ Često ga se na razne načine loše rabilo, pa i zlorabilo. No, kršćanska eshatologija ne može a

⁴⁵ Preuzeto s: <https://www.bitno.net/vijesti/vatikan/vazno-priopcenje-vatikan-treca-fatimska-tajna/> (29. VII. 2016.). Vidi također na: <http://hu-benedikt.hr/?p=37921>. Usp. Grgo GRBEŠIĆ – Edvard PUNDA, Eshatološke teme u »posebnim objavama«, 373–374.

⁴⁶ Između mnoštva tekstova o ovoj temi ovdje donosimo nekoliko naslova koje smo konzultirali: Karl RAHNER, *Inferno*, u: Karl RAHNER (ur.), *Sacramentum Mundi. Enciclopedia teologica*, IV, Brescia, 1975., 552–557; Franz-Josef NOCKE, *Eschatologie. Ein theologisches Grundlagenwerk über die »Letzten Dinge«*, Düsseldorf, 1991.; Herbert VORGRIMMLER, *Geschichte der Hölle*, München, 1993.; Luis F. LADARIA, *La teologia cristiana sull'inferno*, u: Eugenio BRUNO – Ezio ALBERIONE (ur.), *Inferno*, Milano, 1996., 29–38; Hans Urs von BALTHASAR, *Sperare per tutti – Breve discorso sull'inferno – Apocatastasi*, Milano, 1997.; La-

da ne govori i o mogućnosti konačne propasti (pakla), odnosno vječne odijeljenosti od Boga i od (spašenih) ljudi.

Tijekom povijesti nastajale su razne strašne slike kojima se »opisivalo« pakao.⁴⁷ Što uopće znači »pakao«? Već sam naziv govori o njegovu negativnom karakteru: *pakao* (lat. *infernum*) suprotnost je *nebu*; *damnum* (= *gubital*; *gubljenje vječnog blaženstva* jasna je suprotnost), dakle, to je *neispunjenje nade*. Sadržaj pakla može stoga biti opisan samo negativnim izrazima: kao konačan gubitak života, kao izuzimanje (isključenje) iz zajedništva s Bogom i sa stvorenjima, kao potpuni nedostatak ljubavi. Tu negativnost ne treba misliti kao kaznu »izvana«, nego je zamišljamo kao onu perverziju u kojoj završava (skončava) čovjek sa svojim stalnim i radikalnim odbijanjem (odbacivanjem) Boga i Božje ljubavi i bližnjega. Govor o paklu upozorava na zemlji živućeg čovjeka da se kloni situacija u kojima postaje nesposoban ljubiti. Podsjeća ga da je on sposoban sam sebi izgraditi svijet u kojem je suživot s drugima samo patnja. Budući da je čovjek određen za ljubav, slična situacija označava najveću moguću patnju.

U svetopisamskim tekstovima susreću se neke slike koje govore o »isključenju od Boga« (usp. Mt 25,1-13; Lk 14,16-24), o boli i patnji zbog toga isključenja (slika vatre: Mt 5,22; 13,42; 18,8; 25,41; Mk 9,43,48; slika tame: Mt 8,12; 22,13; 25,30; slika plača i škrguta zubi: Mt 8,12; 13,42.50; 22,13; 24,51; 25,30; Lk 13,28).

U teološkoj se tradiciji govorilo da su *paklene kazne* zapravo nemogućnost *gledanja Boga*, odnosno da se sastoje u »biti isključen iz (odnosa) ljubavi s Bogom«. Pakao je isključenje iz svakog oblika zajedništva, a to znači da je riječ o »vječno biti nesretan«, do čega se pojedinac sam doveo. Odbacujući stalno i radikalno ljubav, ljubiti i biti ljubljen, osoba se pervertira i postaje potpuno nesposobna za ljubav, za ljubiti. Ne može ljubiti ni Boga, ni bližnjega, ni stvorenja, ni sebe. Valja ovdje još nadodati da je riječ o nesposobnosti za ljubav koja je plod slobodnih i osobnih odluka pojedinca.

Dakako da je ovdje logično pitanje: Je li pakao stvarnost? Je li ideja da ljudi sami sebi pripravljuju pakao dio obvezujućega kršćanskog vjerovanja? Biblijske tekstove teško je staviti pod zajednički nazivnik. S jedne strane, postoji

dislav NEMET, *Kršćanska eshatologija*, 129–133; Mareike HARTMANN, *Höllen-Szenarien. Eine Analyse des Höllenverständnisses verschiedener Epochen anhand von Höllendarstellungen*, Münster, 2005.; BENEDIKT XVI., *Spe salvi. U nadi spašeni. Enciklika o kršćanskoj nadi* (30. XI. 2007.), Zagreb, 2008.; Ivica RAGUŽ, *Pakao i nada u spas svih ljudi*, u: Ivica RAGUŽ (ur.), *Vesperae sapientiae christianae*, III, Zagreb, 2008., 83–102.; Boris VULIĆ, *L'inferno vuoto?*, Tesi di licenza, PUG, Roma, 2009.; BENEDIKT XVI./Joseph RATZINGER, *Eshatologija. Smrt i vječni život*, 204–207.

⁴⁷ Usp. Franz-Josef NOCKE, *Eschatologie*, 136–147.

ozbiljan govor o budućem (eshatološkom, *posljednjem*) sudu i o upozorenju na vječni gubitak. S druge strane, govori se i o sveopćoj Božjoj spasenjskoj volji (usp. 1 Tim 2,4), što i jest cilj poslanja Isusa Krista (usp. Iv 2,17); zatim se govori i o nadi da će Bog na kraju kraljevati i biti »sve u svima« (1 Kor 15,28). Napetost između tih tvrdnji reflektirala se i u teološkim diskusijama tijekom povijesti.⁴⁸ Tim diskusijama na kraj nije stala ni današnja teologija. Svetopisamska upozorenja, zatim crkvena osuda učenja o *apokatastasis*⁴⁹ te pojam čovjekove slobode

⁴⁸ Usp. DH 10–40; 42; 72; 76; 403–411 (anatemizmi protiv Origena); Aurelije AUGUSTIN, *O državi Božjoj (De civitate Dei)*, Zagreb, 1995., XX, 6.9; Candido POZO, *Eshatologija*, 412–415.

⁴⁹ *Apokatastasis* je naučavanje o konačnom spasenju svih ljudi, odnosno svih živih bića: *svi će biti spašeni na kraju*. Učenje o *apokatastasis* obično se veže uz Origena iz Aleksandrije († 254.); doduše, slično je učenje već bilo prisutno kod Klementa Aleksandrijskog († 215.), koji govori o »vječnoj kazni u ognju«, ali muke nakon smrti smatra sredstvom spasenja na putu prema konačnom dovršenju. Stoga ga se može smatrati prvim kršćanskim piscem koji aludira na perspektivu sveopćeg spasenja svih živih bića. Osim toga, on je i prvi koji izlaže naučavanje o *purifikaciji* – očišćenju nakon smrti. Origen je svojim učenjem snažno utjecao na svekoliku istočnu kršćansku teologiju, ali je izazvao i crkvene osude. Kod njega *apokatastasis* označava *uspostavljanje* izvornog jedinstva svijeta, koje uključuje sva racionalna stvorenja. Označava konačno usavršavanje povijesti Božjim djelovanjem, usavršavanje harmonije htijenja i bitka (htjeti i biti). Sam izraz *apokatastasis* doziva u pamet *apokatastasis panton* iz Dj 3,21 (*uspostavljanje svega*). No, najvažniji svetopisamski tekst za Origena je 1 Kor 15,25–28, posebice posljednji redak: konačno dovršenje sastoji se u tome da će »Bog biti sve u svemu«. Hod koji dovodi do tog cilja je *podlaganje* svega Sinu te *podlaganje* Sina Ocu. No, *podlaganje* za Origena označava pedagošku i terapeutsku pomoć tijekom *processa* u kojem se traži potpuna suradnja slobode racionalnih bića, a čiji je cilj u tome da sva stvorenja postanu sposobna prihvatiti Boga. U tom procesu Logos ima ulogu učitelja i liječnika koji »poučava« one koji žele napredovati i koji »liječi« duše od njihovih bolesti. U taj događaj pomirenja uključeni su, prema Origenu, i demoni. Origenovu teologiju i inače obilježava nastojanje da pomiri biblijsku vjeru s ondašnjim razmišljanjima koja se nadahnjuju helenističkom kulturom. Stoga on povezuje povijest spasenja s kozmologijom i polazi od cikličke ideje vremena (»Kraj je uvijek sličan početku«). Tako, smatra da je izvorno jedinstvo svijeta razoreno zbog pada nekih duhova u grijeh. Taj se pad dogodio prije početka povijesti čovječanstva. Za duhove koji sagriješiš stvoren je materijalni svijet te su (te duše) poslana u tijela da se u njima čiste. Očišćene se duše vraćaju u nebo, a one koje još nisu očišćene trpe u paklu *pedagoške* i *medicinske* kazne. Kad se sve očiste, dogodit će se konačno uskrsnuće u eteričnim tijelima i obnova svega (*apokatastasis*).

Eshatologija sljedećih stoljeća u kršćansko-helenističkom svijetu bila je obilježena snažnim diskusijama i kontroverzijama oko Origena i takva njegova naučavanja. Teolozi su međusobno bili podijeljeni na one koji su prihvaćali Origenov nauk i na kritičare takva učenja. Primjerice, Grgur Nisenski († 394.) nadovezivao se na Origena, identificirajući *apokatastasis* s uskrsnućem. Opravdavao je nadu u sveopće spasenje s postpashalnim dinamizmom ljudske naravi koja teži dobru te s težnjom ljudske duše prema Bogu kao svojem posljednjem dobru. Suprotno, pak, od Origena, on odbacuje teoriju o preegzistenciji duša i o njihovu utjelovljenju u neko tijelo zbog pada u grijeh, koji se dogodio tijekom njihove »predljudske« egzistencije. Kontroverzije i diskusije tijekom IV. i V. stoljeća oko tog pitanja dovele su i do osude Origenova naučavanja. U jednom pismu carigradskom patrijarhu Meni car Justinijan izopćio je Origena i izričito osudio učenje o *apokatastasis* (usp. DH 403–411: anatemizmi protiv Origena). To je preuzeo i usvojio

na neki način ne dopuštaju tvrdnju kako će povijest sigurno završiti spase-
njem svih. *Katekizam* naučava o onome što se događa s čovjekom nakon smrti:
»Svaki čovjek već od časa smrti, u posebnom sudu koji mu život stavlja u od-
nos prema Kristu, prima u svojoj besmrtnoj duši vječnu nagradu ili kaznu: ili
treba proći kroz čišćenje, ili će neposredno ući u nebesko blaženstvo, ili će se
odmah zauvijek osuditi.«⁵⁰ U članku o paklu nalazi se i tumačenje »kako se za-
služuje« pakao: »Umrijeti u smrtnom grijehu, a da se čovjek za nj nije pokajao
i prihvatio milosrdnu ljubav Božju, znači, po svom slobodnom izboru, ostati
zauvijek odijeljen od Njega. To upravo jest stanje konačnog samoisključenja iz
zajedništva s Bogom i s blaženicima, koje označujemo riječju 'pakao'.«⁵¹

Ipak, vjera u dolazak kraljevstva Božjega, pogled usmjeren na Isusa Kri-
sta kao eshatološkog suca te ideja da se sreća (blaženstvo) svetih sastoji prije
svega u pobjedi ljubavi, na neki nam način nalažu i nadahnjuju nas da se na-
damo, da gajimo nadu za spasenje svih ljudi.⁵² Stoga se i ne može (od)govoriti
na pitanje je li pakao stvarnost doli u dijalektičkom obliku: kršćanin se nada
otkupljenju i spasenju svih ljudi, ali u isto vrijeme mora voditi računa, pose-
bice u odnosu na sama sebe, o stvarnoj mogućnosti da propadne i bude ko-
načno izgubljen. Kršćanin vjeruje u raj. Obratno, ne možemo reći da »vjeruje
u pakao«, barem ako ne dajemo isto značenje izrazu »vjerovati«. Vjera je bitno
nada(nje), i to za sve.

5. Današnja tumačenja i shvaćanja fatimskih viđenja

Fatima, fatimska viđenja i fatimske »tajne« zacijelo su jedan od suvremenih
proročkih događaja. Događanja u Fatimi i ukazanja koja su od Crkve priznata
autentičnima dragocjena su baština cijele Crkve, posebice u današnjem svije-
tu i vremenu, u kojemu se javlja i širi »kultura zaborava« – Boga Isusa Krista,
evanđelja i evanđeoskih vrednota. Svijetom se širi indiferentizam, koji poput
zaraze zahvaća i kršćane, potičući ih da žive »kao da Boga nema«. Tome treba

Drugi carigradski koncil 553. godine. Zanimljivo je da Koncil ne iznosi nikakvo ime
(ni Origenovo), ali nakon 553. godine origenovska eshatologija i učenje o *apokatastasis*
posvuda je smatrano heretičnim, i na Istoku i na Zapadu.

⁵⁰ KKC, br. 1022.

⁵¹ KKC, br. 1033. Usp. Grgo GRBEŠIĆ – Edvard PUNDA, *Eshatološke teme u »posebnim
objavama«, 377–379.*

⁵² Usp. Hans Urs von BALTHASAR, *Sperare per tutti – Breve discorso sull'inferno – Apocata-
stasi*, Milano, 1997.; Ivica RAGUŽ, *Pakao i nada u spas svih ljudi*, 83–102.; Boris VULIĆ,
L'inferno vuoto?, 4–26, 56–83.

dodati i neopoganstvo koje »zamjenjuje« Boga suvremenim idolima koji se nastanjuju u ljudskom srcu, mjestu na poseban način rezerviranu za Boga.

5.1. *Novija promišljanja o fatimskim događajima*

Današnja shvaćanja i tumačenja fatimskih događaja iznosili su i iznose mnogi teolozi, biskupi i razni drugi autori. Ovdje ćemo naglasak staviti i sažeto iznijeti promišljanja i napise tek nekoliko, po našem mišljenju, vrijednih sadržaja koja mogu obogatiti i pripomoći u razumijevanju onoga što se zbilo u Fatimi.

Ukazanja u Fatimi su, prema riječima portugalskog kardinala Joséa Saraiva Martinsa,⁵³ velik događaj ne samo za portugalsku nego za sveopću Crkvu. Gospa je pastire podsjetila na temeljna evanđeoska načela. Prije svega vjera u Boga, u konkretnog Boga, u jednog i trojedinog Boga; Presveto Trojstvo ima važnu ulogu kod fatimskih ukazanja. Kaže se, veli kard. Martins, da je Fatima »oltar svijeta«. On dodaje da je i »katedra svijeta«, jer Gospa je došla poučiti Crkvu mnogočemu. Gospa nam nije rekla ništa originalno, ali nas je podsjetila na temeljna načela koja pruža evanđelje, a koja ljudi, nažalost posebice u našem vremenu, olako zaboravljaju i žive kao da takva načela ne postoje. Zato je Fatima, zaključuje portugalski kardinal, izuzetno važna kako s pastoralnoga tako i s doktrinarnog motrišta. Naime, kako vele autori Grbešić i Punda, »budući da 'posebne' objave pomažu vjernicima otkriti ljubav Božju, vrijednost molitve, probuditi duh kajanja i učestalo primanje sakramenata, postaje jasno da je njihova uloga i pastoralna. Čin vjere sastoji se u poznavanju sadržaja božanske objave, ali i u poslušnosti, tj. podvrgavanju volji Božjoj. Bog slobodno preko pojedinih osoba šalje svoje nadnaravno svjetlo, ne da bi donio nov nauk, nego da bi vjernici prakticirali postojeći. Viđenja i ukazanja često nastoje probuditi svijest o onim istinama koje se već nalaze u evanđelju. Isusove riječi 'obratite se, približilo se Kraljevstvo Božje' među glavnim su temama posebnih objava«⁵⁴.

Dakako, nastavljaju spomenuti autori, »pastoralna uloga objava nije neovisna o doktrinarnim vidovima objava, nego ih na neki način pretpostavlja. Tako u posebnim objavama eshatološki naglasci objava – viđenja raja, pakla i čistilišta – stoje u dijalektici s pastoralnim naglascima – poziv na pokoru, obraćenje i sakramente. Ovakva je dijalektika teološki razumljiva budući da je život vjere (*ortopraksa*) neodvojiv od sadržaja vjere (*ortodoksija*). Nerijetko ova dijalek-

⁵³ Usp. http://it.radiovaticana.va/news/2015/05/13/lattualit%C3%A0_del_messaggio_della_bv_maria_di_fatima/1143726 (31. VII. 2016.).

⁵⁴ Grgo GRBEŠIĆ – Edvard PUNDA, Eshatološke teme u »posebnim objavama«, 372.

tika iznjedri i sasvim određenu pobožnost koja na neki način sve sintetizira, kao što je primjerice poseban molitveni zaziv koji je Marija objavila u Fatimi tražeći da se moli na kraju svake desetice krunice ili Krunica Božjega milosrđa i liturgijski spomen Božjega milosrđa.«⁵⁵

Fatimske poruke su poruke milosrđa, nade, utjehe za cijelu Crkvu, kako u ono vrijeme za komunističkim režimom progonjenu Crkvu, tako i za današnju Crkvu, koja na više načina trpi razna progonstva. Zato su fatimske poruke poruke nade i za današnje čovječanstvo kojemu na razne načine prijete konflikti, ratovi i progoni nevinih. Poruka je to nade i za tzv. »zapadni svijet« u kojemu možda i nema progona i ratova, ali kojemu prijete indiferentizam u odnosu prema Bogu, što je gotovo jednaka opasnost kao i ratna događanja.⁵⁶

U tom se kontekstu korisno podsjetiti na homiliju svetog pape Ivana Pavla II. prigodom hodočašća u Fatimu dana 13. svibnja 1982. godine, na prvu obljetnicu preživljena atentata. U toj homiliji papa je, između ostalog, rekao: »Crkva cijeni i procjenjuje privatne objave po tome koliko su u skladu s tom jedinstvenom i jedincatom javnom objavom. Crkva je prihvatila fatimsku poruku stoga što ta objava sadrži istinu i poziv što su u svojoj jezgri istina i poziv samoga evanđelja. 'Obratite se, činite pokoru i vjerujte evanđelju' (Mk 1,15). To su prve Mesijine riječi upućene čovječanstvu. Fatimska poruka u svojoj jezgri nije drugo doli poziv na obraćenje i pokoru, upravo po evanđelju. Taj je poziv upućen u početku XX. stoljeća. Stoga je posebno upućen nama, ljudima ovoga stoljeća. Fatimska Gospođa čita posebnom pronicljivošću 'znakove vremena', znakove našega vremena. Taj je poziv na pokoru u isto vrijeme i majčinski, i čvrst, i određen. Ljubav 'koja se raduje istini' (1 Kor 13,6) znade biti iskrena i odlučna. Poziv na pokoru, kao i uvijek povezan je s pozivom na molitvu. U skladu s predajom kroz mnoga stoljeća, Fatimska Gospođa u svojoj poruci upućuje na krunicu koja se s pravom može nazvati 'Marijina molitva'. U toj se molitvi ona na poseban način sjedinjuje s nama. Po toj molitvi ona s nama moli i po njoj prigrljuje sve probleme Crkve, Petrove Stolice, probleme čitavoga svijeta. Osim toga, ona se u toj molitvi spominje grješnika kako bi se obratili i spasili, te duša u čistilištu.«⁵⁷

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ O tome je u jednom razgovoru za Radio Vatikan lijepo govorio biskup biskupije Leiria-Fatima, mons. Augusto dos Santos Marto. Usp. http://it.radiovaticana.va/news/2015/05/13/lattualità_del_messaggio_della_bv_maria_di_fatima/1143726 (31. VII. 2016.).

⁵⁷ Prijevod teksta preuzet je s: <https://www.bitno.net/vjera/marijino-duhovno-majcinstvo-i-fatimska-objava/> (31. VII. 2016.). Tom prigodom sveti je papa ponovio posvetu svijeta Majci Božjoj, koju je završio potresnim vapajima: »Izbavi nas: od glada i rata; od nuklearnog rata, od samouništenja, od svih ratova; od grijeha protiv ljudskog života od nje-

Već je rečeno da privatne objave ili »proročke objave/vizije« mogu pomoći vjernicima i Crkvi u spoznaji kako u nekim uvjetima određenog vremena treba živjeti biblijsku objavu te što je u određenoj situaciji volja Božja. Upravo to je, između ostaloga, bila tema razgovora koji je kardinal Tarcisio Bertone vodio sa s. Lucijom.⁵⁸ Iz tog razgovora proizlazi da se vidjelica u potpunosti složila s kardinalom glede tumačenja »treće fatimske tajne«, prema kojemu bi bila riječ o »proročkoj viziji« koju se može usporediti sa sličnim vizijama opisanima u svetoj povijesti spasenja. S. Lucija je potvrdila da se ta fatimska vizija odnosi na borbu komunističke (ateističke) ideologije protiv Crkve i kršćana te da govori o patnjama žrtava zbog kršćanske vjere u XX. stoljeću.⁵⁹

Vrlo je zanimljivo i poučno promišljanje i tumačenje fatimskih događaja, koje iznosi i potpisuje tadašnji pročelnik Kongregacije za nauk vjere kardinal Joseph Ratzinger, kasniji papa Benedikt XVI., u svojem *Teološkom tumačenju fatimske poruke*. Sažimajući fatimske poruke, Ratzinger zaključuje kako je iz toga mjesta upućen »ozbiljan signal koji se suprotstavlja vladajućoj nepromišljenosti, poziv na ozbiljnost života i povijesti, na opasnosti koje prijete čovječanstvu. I kad sam Isus razmišlja o ovome, ne boji se reći: 'Ako se ne obratite, svi ćete propasti' (Lk 13,3). Obraćenje – Fatima to naglašava – potreba je kršćanskoga života. To bi vjernici trebali znati na temelju cijeloga Pisma'.«⁶⁰ Ratzinger u fatimskim porukama vidi pomoć u »razumijevanju znakova vremena i ispravan vjernički odgovor na njih«, a ključnim riječima smatra i poziv: »Pokora, pokora, pokora!«, što podsjeća na početak opisa Isusova javnog djelovanja: »Obratite se [*paenitemini*] i vjerujte evanđelju!« (Mk 1,15). To je »znak vremena« koji treba shvatiti kao upozorenje na hitnost za obraćenjem, za povratkom vjeri u Boga. Prema tome, glavni je smisao viđenja: uzdići snage dobra kako

gova početka; od mržnje i umanjivanja dostojanstva djece Božje; od nepravda u društvu, nacionalnom i međunarodnom životu; od olakoga gaženja Božjih zapovijedi; od pokušaja da se iz ljudskih srdaca iskorijeni istina o Bogu; od grijeha protiv Duha Svetoga.«

⁵⁸ Usp. Tarcisio BERTONE – Giuseppe de CARLI, *L'ultima veggente di Fatima. I miei colloqui con suor Lucia*; http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_it.html (27. VII. 2016.). Usp. *gore*, bilj. 34. U tom kontekstu upućujemo i na intervju kard. Tarcisija Bertonea, tadašnjega državnog tajnika Svete Stolice, koji je dao talijanskom tjedniku *Famiglia Cristiana*. Taj je razgovor kod nas prenio *Katolički tjednik*. Usp. http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_uid=856 (28. VII. 2016.).

⁵⁹ Vidi djelo s. Lucije, koje je objavljeno u Vatikanu i sadrži trinaest apela poziva: *Gli appelli del Messaggio di Fatima*, Vaticano, 2001.

⁶⁰ Usp. CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE, *Il Messaggio di Fatima*, u: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20000626_message-fatima_it.html (28. VII. 2016.).

bi se suprotstavile silama zla, smatra Ratzinger, te dodaje da je sila koja se suprotstavlja uništenju svjetlo Majke Božje. No, »riječ je o slobodnom izboru između dobra i zla. Budućnost nije nepromjenjiva, a slika koju su djeca vidjela nije film iz budućnosti koji se ne može promijeniti.«⁶¹ S tim u svezi Ratzinger naglašava simboličko obilježje viđenja⁶² te zaključuje da »onaj koji je očekivao uzbuđujuće apokaliptičke objave – mora ostati razočaran. Fatima nam ne pruža zadovoljenje naše radoznalosti, kao što, uostalom, ni kršćanska vjera ne želi i ne može hraniti našu radoznalost. [...] Ono što [u »tajnama«] ostaje je: poticaj na molitvu koja je put 'spasenja duše', te u isto vrijeme poziv na pokoru i na obraćenje.«⁶³ Poruka Fatime poziva da se ima povjerenja i u Isusovo obećanje: »U svijetu imate muku, ali hrabri budite – ja sam pobijedio svijet!« (Iv 16,33). Dakle, posljednju riječ nema zlo, nego »srce otvoreno Bogu, očišćeno od Boga, i ono je snažnije od svih pušaka i oružja svake vrste«⁶⁴ te u tom smislu valja razumjeti još jednu ključnu riječ u Fatimi: »Moje Bezgrešno Srce će pobijediti!«

Zaključak

Ono što vrijedi za sve »posebne objave«, pa tako i za fatimska viđenja, je sljedeće: treba ih promatrati, između ostalog, i u kontekstu novog gledanja na kršćansku eshatologiju. Zbog toga smo u uvodnom, odnosno u prvom dijelu priloga sažeto iznijeli suvremeni katolički nauk o »posljednjim stvarima«, tj. o eshatologiji te o *privatnim* i *javnim* objavama, kako bismo bolje shvatili i fatimska događanja, odnosno poruke, u suvremenom kontekstu za današnji svijet. Dok, s jedne strane, *posebne* objave na neki način uprisutnjuju »posljednje stvari« u povijesnim trenucima, s druge strane, nov pogled na eshatologiju pomaže u kritičkom odnosu prema posebnim objavama jer – ukazujući na cjelovitost i unutarnju povezanost kršćanskog otajstva – smješta njihovo značenje u konkretan život Crkve i u zajednički hod prema konačnom ispunjenju.

Iako danas ima mnogo ljudske radoznalosti za ono što je paranormalno i parapsihološko, valja se čuvati pretjerivanja kada je riječ o privatnim objavama i ne tražiti ono čega u njima nema, niti može biti. Primjerice, ponekad se misli da više vrijedi Majka Božja koja plače od samog evanđelja, zatim traženje »apokaliptičkih informacija« i poruka o »smaku svijeta« i sl. zasigurno ne može pomoći u izgrađivanju vjere i sazrijevanju vjernika.

⁶¹ *Isto.*

⁶² *Usp. Isto.*

⁶³ *Isto.*

⁶⁴ *Isto.*

Crkva je prihvatila fatimsku poruku stoga što ta objava sadrži poziv koji je u svojoj jezgri istina i poziv samoga evanđelja. »Obratite se – činite pokoru – i vjerujte evanđelju« (Mk 1,15). Taj je poziv upućen početkom XX. stoljeća. Dakle, upućen je suvremenom svijetu i čovjeku, upućen je i nama, ljudima trećeg tisućljeća. Fatimska Gospa očito čita posebnom pronicljivošću »znakove vremena«, znakove našeg vremena.

Dakako, privatnim objavama – ukazanjima – može se i ne vjerovati, bilo da su od Crkve priznata ili nepriznata. Vjerovati u ukazanja nije uvjet za istinsku marijansku pobožnost i nijedno ukazanje nije nužno za vjeru, jer objava je zaključena i dovršena s Isusom Kristom. No, privatne objave, dakako one priznate od Crkve, mogu biti velika pomoć u vjeri. U taj kontekst treba staviti i fatimska viđenja i poruke.

Poruke iz Fatime isprepliću s poviješću XX. stoljeća. U Fatimi je Majka Božja opisala to stoljeće kao stoljeće mučenika, kakvo je ono uistinu i bilo. Fatima upućuje poziv na veću molitvu i veću vjernost Božjoj riječi, kako su to dobro uvidjeli sv. Ivan Pavao II. i kardinal Ratzinger/papa Benedikt XVI.

U svakom slučaju, duhovna tumačenja fatimskih, dakle, privatnih objava i dalje su otvorena, odnosno fatimska je poruka uvijek i neprestano aktualna. Ona nije nešto što je dovršeno i što možemo staviti *ad acta*. Fatimska poruka je poruka žive vjere u našoj povijesnoj stvarnosti. Ta je poruka uronjena u ljudsku stvarnost, u dramu i tamu čovjekove egzistencije, kao baklja koja osvjetljuje put ljudskim stranputica, nadanjima i strahovima. Zato možemo zaključiti, zajedno s Ratzingerom, da je iz Fatime upućen »ozbiljan signal«, koji se suprotstavlja široko vladajućoj nepromišljenosti i indiferentizmu, poziv na ozbiljnost života i povijesti, na odgovornost, pa i na opasnosti koje prijete čovjeku, odnosno čovječanstvu (mogućnost konačnog i vječnog odjeljivanja od Boga, tj. pakao). Uostalom, i kada Isus razmišlja o tome, ne ustručava se reći: »Ako se ne obratite, svi ćete propasti« (Lk 13,3). Obraćanje, naglašava Fatima, stalna je potreba kršćanskog života.

Summary

CHRISTIAN ESCHATOLOGY, PRIVATE REVELATIONS, AND ESCHATOLOGICAL CONTENTS OF THE FATIMA MESSAGES (APPARITIONS)

Ivan KARLIĆ

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
vanikar010@gmail.com

In the extensive introductory and first part of the article, the author presents, in a concise manner, contemporary Catholic teaching on »last things«, i.e. on eschatology and private and public revelations, so that the Fatima events and messages might be better understood in the contemporary context of today's world. The author believes that private revelations (those recognised by the Church) can be of great help in faith. In that context one ought to understand the Fatima visions and messages, circumstances, facts, and contents that are intermingled with the history of the 20th century.

In the central part the author discusses the Fatima events themselves that started to happen in 1917 and consisted of unusual visions of three children that saw »the Lady in white«. Since the event of Fatima apparitions to children Lucia, Francisco, and Jacinta on May 13, 1917 is fairly well known, this part only reminds the reader of that event in a concise manner. During six conversations with the Lady, three »secrets« (visions) were revealed to the little children that witnessed apparitions, of which the third one roused and still rouses most interest and discussions. The author offers a translation of contents of all three Fatima visions (»secrets«) and then elaborates on the Christian understanding and interpretation of the eschatological state called Hell, because the central message and contents of the Fatima eschatological vision, in author's opinion, revolves around this.

In the final part of the article, the author offers a few contemporary interpretations and understandings of the Fatima events, understood as »prophetic events«. He emphasises reflections and writings of a few authors who offer, in his opinion, valuable contributions to understanding what happened in Fatima. The author concludes that spiritual interpretations of the Fatima revelations are still open, that the Fatima message remains current, and that a »serious signal« was emitted from Fatima. This signal opposes widely reigning imprudence and indifferentism, summons us to seriousness of life and history, to responsibility, and warns of dangers that threaten the humanity.

Keywords: eschatology, private revelations, Fatima apparitions, Fatima »secrets«.